

200 ж. “ ”

№

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ СОТЫНЫҢ
№ 4 НОРМАТИВТІК ҚАУЛЫСЫ**

2015 жылғы «25» маусым

Астана қаласы

Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы

Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық және қылмыстық-процестік заңнамасының жаза тағайындаудың мәселелерін реттейтін нормаларын дұрыс және біркелкі қолдану мақсатында Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы

қаулы етеді:

1. Қазақстан Республикасы Конституциясының барлық адам заң мен сот алдында тең, ешкім де заңды күшіне енген сот үкімі болмай қылмыс жасауда кінәлі деп танылуға жатпайды және қылмыстық жазаға тартыла алмайды деген ережелерін негізге ала отырып, жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың сипаты мен ауырлығына, сотталушының қызметтегі және қоғамдағы дәрежесіне қарамастан, әрбір қылмыстық істі заңға сәйкес бұлжытпай шешуі қажет екендігіне соттардың назары аударылсын. Қылмыстық жаза тағайындаған кезде соттар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 52-бабында (бұдан әрі – ҚК) көрсетілген жаза тағайындаудың жалпы қағидаларын бұлжытпай сақтағандары, сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылықтың ауырлығы бойынша қай санатқа жататындығын, қылмыстың қайталануын және оның түрлерін, қылмыстық құқық бұзушылықты жасау кезеңін, сотталушының қылмыстық құқық бұзушылықты жасау кезіндегі қатысу дәрежесін, қылмыстық құқық бұзушылықтың мақсатына жету үшін оның әрекеттерінің маңызын және келтірілген немесе келтірілуі мүмкін зиянның сипаты мен мөлшеріне ықпалын, қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығының болуын, жауаптылық пен жазаны жеңілдететін немесе ауырлататын мән-жайлардың болуын, сол қылмыстық құқық бұзушылық үшін көзделген жазаға қарағанда неғұрлым жеңіл жаза тағайындау негіздерін ескерулері қажет.

2. Қылмыстық топтардың құрамында қылмыстық құқық бұзушылықты, сыбайлас жемқорлыққа қатысты, террористік, экстремистік қылмыстарды, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстарды жасағаны үшін кінәлі деп танылған және түзелу жолына түсуді қаламайтын бұрын сотталған адамдар үшін заңмен көзделген қатаң жазалау шараларын міндетті түрде талқылаудың және қолданудың қажеттілігіне соттардың назары аударылсын.

Жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілік дәрежесін анықтаған кезде соттар ҚК-нің 11-бабында көзделген оның ауырлығын, сондай-ақ құқық бұзушылық жасалған кездегі мән-жайлардың (жасау тәсілі, кінәнің түрі, себептер мен мақсаттар, іс-әрекеттің аяқталу кезеңі, туындаған зардаптардың қоғамға қауіптілік дәрежесі және т.б.) жиынтығын ескеру керек.

3. Соттар сотталушының жеке басына қатысты мәліметтердің жазаның түрі мен мөлшерін белгілеу үшін елеулі мәні бар екенін назарға ала отырып, оларды жан-жақты, толық және объективті түрде зерттеуге тиіс. Атап айтқанда, сотталушының денсаулығын, еңбекке қабілеттілігін, еңбекке, білімге көзқарасын, соттылығы және отбасылық жағдайы туралы мәліметтерді анықтау қажет. Соттар жаза тағайындаған кезде ҚК-нің 52-бабының үшінші бөлігіне сәйкес тағайындалған жазаның сотталушының отбасының және оның асырауындағы адамдардың тұрмыс жағдайына ықпалын ескерулері қажет.

4. ҚК-нің 54-бабының бірінші бөлігінде көрсетілген жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлар тізбесі түпкілікті болып табылады, осыған байланысты, қылмыстық құқық бұзушылық жасалған кездегі немесе сотталушыны сипаттайтын сот анықтаған өзге де мән-жайлар (маскүнемдікке салыну, қоғамдық тәртіпті бұзу, отбасына, жұмысына, оқуына көзқарасы және т.б.) жаза тағайындалған кезде ескерілуі мүмкін, бірақ жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлар ретінде танылмайды.

Сондай-ақ алынбаған және жойылмаған соттылықтар жаза тағайындаған кезде ескерілуі мүмкін.

ҚК-нің 54-бабы бірінші бөлігінің 12) тармағына сәйкес, сот қылмыстық құқық бұзушылықтың сипатына қарай масаң күйде қылмыс жасауды жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жай ретінде танымауға құқылы. Осы мәселені шешу кезінде соттар қылмыстық іс-әрекеттің жасалуының өз сипаты бойынша кінәлі адамның масаң күйімен байланысы бар жоғын, сондай-ақ адам осындай күйге түскен кездегі жағдайды ескерулері қажет. Атап айтқанда, кәмелетке толмағанның қылмыстық құқық бұзушылықты жасау сәтінде масаң күйіндегі жағдайы, егер бұл оны спирт ішімдіктерін, есірткі немесе есеңгірететін заттарды пайдалануға қылмыстық құқық бұзушылықты жасауға бірге қатысушы ересек адамның тартуымен байланысты болса, жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жай ретінде есептелуге тиіс емес.

ҚК-нің 53-бабында немесе 54-бабында көзделген мән-жай қылмысты саралайтын белгілердің бірі ретінде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Ерекше бөліміндегі (бұдан әрі – ҚК-нің Ерекше бөлімі) бабының диспозициясында көрсетілсе, сот оны осы қылмыстық құқық бұзушылықты жасағаны үшін жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жай ретінде тани алмайды.

5. Бұрын қандай да бір қылмыстық құқық бұзушылықты жасаған адамның қылмыстық құқық бұзушылықты жасауы, егер бірінші қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысты қылмыстық жауаптылыққа тарту мерзімі өтіп кетсе, заңмен белгіленген тәртіппен соттылық алынып тасталса не жойылса немесе бұрын жасалған әрекет үшін қылмыстық жауаптылық заңмен жойылса, сондай-ақ адам Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Жалпы бөлімінде (бұдан әрі – ҚК-нің Жалпы бөлімі) көзделген негіздер бойынша қылмыстық жауаптылық пен жазадан босатылса, жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жай ретінде қаралмайды.

Жаза тағайындау кезінде сот әр сотталушыға қатысты оның жауаптылығы пен жазасын жеңілдететін және ауырлататын мән-жайларды міндетті түрде үкімде көрсетуге тиіс.

6. Егер адамды кінәлі деп таныған ҚК-нің бабының санкциясы жазалардың баламалы түрлерін көздесе, ҚК-нің 52-бабының екінші бөлігіне сәйкес, жазаның неғұрлым жеңілірек түрі жазалаудың мақсатына қол жеткізуді қамтамасыз ете алмаған жағдайда ғана жазаның неғұрлым қатаң түрі қолданылатынын назарда ұстай отырып, соттар олардың ішінен жазаның неғұрлым жеңілірек түрін тағайындаудың мүмкіндігі туралы мәселені талқылағандары жөн. Сот шешімі үкімде уәжденуге тиіс.

7. ҚК-нің 55-бабына сәйкес, қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін тиісті бапта белгіленген төменгі шектен төмен жаза тағайындауға не қылмыстық құқық бұзушылық сараланған ҚК-нің бабының санкциясында көрсетілмеген жазаның неғұрлым жеңіл түрін тағайындауға немесе міндетті жаза ретінде көзделген қосымша жазаны қолданбауға тек қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілік дәрежесін едәуір азайтатын ерекше мән-жайлар анықталған жағдайда, сондай-ақ топтың жасаған қылмысына сыбайлас қатысушы топтың жасаған қылмыстарын ашуға белсене жәрдемдескен кезде ғана жол беріледі.

Жеңілдететін жекелеген мән-жайлар да, осындай мән-жайлардың жиынтығы да және жасалған әрекеттің қоғамға қауіптілік дәрежесінің төмен екенін және сотталушының оң әлеуметтік-адамгершілік бейнесін айғақтайтын жасалған іс-әрекетке, сотталушының жеке басына қатысты өзге де мән-жайлар, ерекше мән-жайлар деп танылуы мүмкін.

Сот іс бойынша анықталған мән-жайлардың нақты қайсысын ерекше мән-жайлар деп танитынын және оларды ҚК-нің 55-бабын қолдану кезінде кінәлінің жеке басы туралы қандай деректермен ұштастырып негізге алатынын үкімде әрбір сотталушыға қатысты көрсетуге міндетті.

Ерекше мән-жайлар болған кезде ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасаудың өзі адамға төменгі шектен төмен жазаны тағайындауға кедергі болмайды.

Егер бап санкциясы бас бостандығынан айыру түріндегі жазамен қатар өлім жазасын немесе өмір бойына бас бостандығынан айыруды көздесе, соттар аса ауыр қылмыс жасағаны үшін белгілі бір мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны тағайындау кезінде ҚК-нің 55-бабы екінші бөлігі 3) тармағының қағидасы қолданылуға жататынын ескерулері қажет.

ҚК-нің 55-бабын қолдану арқылы сот белгілеген жазаның мөлшері жазаның осы түрі үшін заңмен белгіленген шектен кез келген жағдайда төмен болмауға тиіс.

Аяқталмаған қылмыс үшін жаза тағайындау кезінде, ҚК-нің 55-бабының екінші және үшінші бөліктерінде көзделген негіздер болған кезде, ҚК-нің 56-бабымен белгіленген шектерді негізге ала отырып, жазаның неғұрлым қатаң түрінің ең жоғарғы мерзімі мен мөлшерінің жартысынан, үштен екісінен және төрттен үшінен есептеген жөн.

Келісімдік іс жүргізуде қаралған іс бойынша жаза тағайындау кезінде сот процестік келісімде белгіленгеннен неғұрлым жеңіл жазаны (түрі, мерзімі, мөлшері) тағайындауға құқылы, бірақ неғұрлым ауыр жаза тағайындауға құқылы емес.

8. Он сегіз жасқа толмай қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарға, әйелдерге, сондай-ақ алпыс үш жастағы және ол жастан асқан еркектерге қатысты үкім шығару кезінде соттар ҚК-нің 46, 47 және 56-баптарында көзделген бас бостандығынан айырудың мерзімдеріне және өлім жазасын тағайындауға қатысты ерекшеліктерді ескерулері қажет. Әйелдерге, олардың қылмыс жасаған кездегі жастарына қарамастан, өлім жазасы мен өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалмайды.

9. Кәмелетке толмағандарға жаза тағайындау мәселесін қараған кезде соттар қылмыстық жазаның тек ҚК-нің 81-бабында көрсетілген түрлері ғана қолданылатынын және олардың мерзімдері мен мөлшері осы бапта белгіленген шектерден аспайтынын назарға алуға тиіс. Осы ретте ҚК-нің 82 және 83-баптарында көрсетілген мән-жайларды қосымша ескеріп, әрі істің мән-жайларын және кәмелетке толмаған сотталушының жеке басын ескере отырып, оған тәрбиелік әсері бар мәжбүрлеу шараларын қолдану мүмкіндігін әрбір нақты жағдайда талқылаған жөн.

Кәмелетке толмағандарға бас бостандығынан айыру түрінде жаза тағайындау кезінде бір қылмыстық құқық бұзушылық үшін де, қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығы үшін де, сондай-ақ үкімдер жиынтығы кезінде бас бостандығынан айырудың мерзімі он жылдан аспауы қажет. Кәмелетке толмағандарға көрсетілген мерзімнен артық мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы тек ауырлататын мән-жайлар кезінде жасалған адам өлтіргені үшін немесе терроризм актісі үшін не қылмыстық құқық бұзушылықтардың біреуі ауырлататын мән-жайлар кезіндегі адам өлтіру

немесе терроризм болып табылатын олардың жиынтығы бойынша тағайындалуы мүмкін. Бұл жағдайда қылмыстар жиынтығы мен үкімдер жиынтығы бойынша тағайындалған бас бостандығынан айырудың мерзімі он екі жылдан аспауы қажет.

Егер ҚК-нің 56-бабының екінші, үшінші бөліктерінде көзделген қағидалар ескеріле отырып кәмелетке толмағанға бас бостандығынан айыру түрінде жаза тағайындалса, онда жазаның неғұрлым ауыр түрінің мерзімінің немесе мөлшерінің жартысы және төрттен үші аяқталған қылмыстық құқық бұзушылық үшін кәмелетке толмағанға тағайындалуы мүмкін бас бостандығынан айыру жазасы тиісінше он жыл немесе он екі жыл мерзімнен есептелуге тиіс.

10. Сот шартты түрде соттауды қолдану кезінде сот жүктеген міндеттер орындалмаған, әкімшілік құқық бұзушылықтар не қылмыстық құқық бұзушылықтар жасалған жағдайда ол үшін ықтимал зардаптарды сотталғанға, оның заңды өкілдеріне түсіндіреді.

Өзіне шартты түрде мерзімінен бұрын босату қолданылған адам, ҚК-нің 72-бабы жетінші бөлігінің 2) тармағында көрсетілген жағдайларды қоспағанда, жазаның өтелмеген қалған бөлігі ішінде қасақана жаңа қылмыс жасаған жағдайда, сот шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды жоймай, оған үкімдер жиынтығы бойынша жаза тағайындайды.

Үкімдердің жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезінде, бірінші үкім бойынша жаза шартты түрде тағайындалған жағдайда сот адамның ұстау мен бұлтартпау шарасы тәртібімен күзетке алыну уақытын олар бірінші іс бойынша да, екінші іс бойынша да қолданылған жағдайда үкімдер жиынтығы бойынша жазаның түпкілікті мерзіміне енгізуге тиіс, бұл туралы айыптау үкімінің қарар бөлігінде көрсеткен жөн.

11. Соттар қылмыстық теріс қылық жасаған не бірінші рет қылмыс жасаған адамдарға қатысты қылмыстық жазалау шараларын қолданбай-ақ, олардың түзелу және қайта тәрбиелену мүмкіндігі туралы мәселені талқылаулары және ҚК-нің 65-70-баптарында көрсетілген негіздер болған кезде ондай адамдарды қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босатулары жөн. Соттың адамды қылмыстық жазалау шараларын қолданбай-ақ түзеуге болатындығы туралы тұжырымы істің мән-жайларын жан-жақты, толық және объективті түрде зерттелуге әрі сотталушының жеке басына қатысты мәліметтерге негізделуге тиіс.

12. Соттар ҚК-нің 14-бабының үшінші бөлігіне сәйкес қылмыстардың қайталануын және қауіпті қайталануын тану кезінде алынған және жойылған соттылықтар, сондай-ақ адамның 18 жасқа толғанға дейінгі жасаған қылмыстары үшін соттылықтары еселке алынбайтынын назарда ұстағандары жөн. Сонымен бірге, ҚК-нің 14-бабының екінші бөлігі бойынша қылмыстардың қауіпті қайталануын тану кезінде, адамның ауыр немесе аса ауыр қылмыстар үшін сотталуына байланысты алынбаған немесе жойылмаған соттылықтары ескеріледі.

Бұрынғы соттылықтардың санын анықтай отырып, үкім шығарғанға дейін бірінші іс бойынша жасалған қылмыстар үшін соттылық қылмыстардың жиынтығы бойынша ҚК-нің 58-бабы алтыншы бөлігінің негізінде түпкілікті жаза белгіленіп, бір соттылық болып есептелетінін соттардың назарда ұстағандары жөн.

Соттар заңда көрсетілген соттылықты жою шарттарын ескерулері қажет. Соттың үкімі (қаулысы) бойынша жазаны өтеуден босатылған адам, күзетпен қамауға алу түрінде бұлтартпау шарасының тағайындалуына байланысты қамауда болу мерзіміне қарамастан, ҚК-нің 79-бабының екінші бөлігіне сәйкес, оны жазаны өтеуден босатқан сот актісі заңды күшіне енген сәттен бастап соттылығы жоқ болып танылады.

Бұрын ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасағаны үшін заңды күшіне енген сот үкімі бойынша түзеу мекемесінде өтеуге жататын бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалған, оның ішінде бұл жазаны сол адам өтемеген жағдайда (мысалы, өтеуден жалтарса, ҚК-нің 75-бабының негізінде жазаны өтеуден босатылса), қылмыстың қайталануын немесе қауіпті қайталануын анықтау кезінде адамды бұрын бас бостандығынан айыруға сотталған деп есептеу керек.

Бас бостандығынан айыру шартты түрде тағайындалған (ҚК-нің 63-бабы қолданыла отырып) не үкімді орындауды кейінге қалдыру қолданылған кезде (ҚК-нің 74 және 76-баптары) және осы адам пробациялық бақылау кезеңі ішінде немесе үкімді орындауды кейінге қалдырған кезең ішінде жаңа қылмыс жасағанда не шартты түрде соттаудың немесе үкімді орындауды кейінге қалдырудың күші жойылып осы адам сот үкімі бойынша тағайындалған бас бостандығынан айыру жазасын өтеу үшін тиісті мекемеге жіберілген жағдайда қылмыстың қайталануын тану кезінде адамның ауыр және аса ауыр қылмыстарды жасағаны үшін алынбаған және жойылмаған бұрынғы соттылығы ескерілуге тиіс.

Айыптау үкімінің ескіру мерзімінің өтуіне байланысты ҚК-нің 77-бабына сәйкес жазаны өтеуден босатылған адамдар; шартты түрде (ҚК-нің 63-бабы); немесе үкімді орындау кейінге қалдырылып сотталғандар (ҚК-нің 74 және 76-баптары) бұрын бас бостандығынан айыруға сотталғандар деп есептелмейді.

Сот үкімі бойынша ҚК-нің 42-бабының үшінші бөлігінде және 45-бабының екінші бөлігінде көзделген негіздер бойынша тағайындалған жаза (түзеу жұмыстары, бас бостандығын шектеу және басқалар) бас бостандығынан айыру жазасына ауыстырылса, ондай адамдарды бас бостандығынан айыруға сотталған деп есептеуге болмайды.

Адамды қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін соттау соттылыққа әкеп соқпайды, ал онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстарды жасағаны үшін соттылық қайталануды анықтау кезінде есепке алынбайды.

Қылмыстардың қайталануы және қауіпті қайталануы кезінде жаза ҚК-нің 54-бабы бірінші бөлігінің 1) тармағының және 59-бабының ережелері ескеріле отырып тағайындалады.

13. Адамдар тобы, алдын ала сөз байласқан адамдар тобы болып және қылмыстық топтың құрамында қылмыс жасау неғұрлым қатаң жаза тағайындауға әкеп соғады, сондықтан соттар сыбайлас қатысудың түрін, қылмысқа сыбайлас қатысушыларды және олардың әрқайсысының рөлін дұрыс анықтағандары жөн.

14. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша жаза тағайындаған кезде соттар заңда көрсетілген жеңілірек жазаны неғұрлым ауыр жазаға сiңiру немесе тағайындаған жазаларды толық немесе iшiнара қосу қағидаттары үкiмде уәжденуге тиiс екенiн ескерулерi қажет.

Жеңілірек жазаны неғұрлым ауыр жазаға сiңiру қағидатын қолданған кезде жазалардың қатаңдық дәрежесi ҚҚ-нiң 40-бабында қандай ретпен көрсетiлсе, сондай рет бойынша анықталатынын соттардың ескергендерi жөн. Жиынтыққа кiретiн қылмыстық құқық бұзушылықтың әрқайсысына жазаның бiр түрi тағайындалған кезде, олардың iшiндегi мерзiмi мен мөлшерi көп жаза неғұрлым қатаң жаза болып есептеледi. Егер жиынтыққа кiретiн қылмыстық құқық бұзушылықтар үшiн түрi мен мөлшерi бойынша бiрдей жаза тағайындалса, онда бiр жазаны басқа жазаға сiңiру жолымен түпкiлiктi жаза тағайындауға олар қылмыстық заңның тиiстi баптарының ең жоғарғы санкциялары шектерiнде тағайындалған жағдайда ғана жол берiледi.

Қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығы кезiнде негiзгi және қосымша жазаларды әр қылмыстық құқық бұзушылық үшiн жеке тағайындалады, ҚҚ-нiң 50-бабына сәйкес қосымша жазаны тағайындаған кезде дәл осындай әрекет жасалуы қажет, одан кейiн ҚҚ-нiң 58-бабына сәйкес түпкiлiктi жаза тағайындалады. Толық қосу кезiнде жазалардың мерзiмдерi мен мөлшерлерi ҚҚ-нiң 61-бабының талаптарына сәйкес қосылады. Жазаларды iшiнара қосу кезiнде неғұрлым қатаң жазаға жеңiлiрек жазаның бiр бөлiгi қосылады. Қосылған жазаның мерзiмдерi мен мөлшерлерi ҚҚ-нiң 58-бабында белгiленген шектерден аспауы керек.

Жазаны қосу немесе сiңiру қағидатын қолдану туралы мәселенi шешу кезiнде соттар осындай қағидаттардың бiрiн таңдау кезiнде жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтардың сипатын, қоғамға қауiптiлiк дәрежесiн және мән-жайларын, кiнәлi адамның жеке басына қатысты мәлiметтердi және жазаны белгiлеуге ықпал ететiн өзге де фактiлердi әрбiр нақтылы жағдайда ескерулерi қажет.

15. Соттар ҚҚ-нiң 58-бабының алтыншы бөлiгiнiң негiзiнде үкiмдер жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезiнде қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығы бойынша түпкiлiктi жаза алғашқы үкiм бойынша тағайындалған жазадан төмен болмауын, себебi мұндай жағдайларда жазаларды сiңiрген немесе қосқан кезде алғашқы үкiммен тағайындалған жазаның өтелмей қалған бөлiгiн емес, жазаның толық мөлшерiн негiзге алу қажеттiлiгiн ескергендерi жөн.

Егер үкiм шығарылып қойғаннан кейiн сотталған адамның тағы басқа қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасағаны үшiн айыпты екенi, олардың

кейбірлері үкім шығарылғанға дейін, ал басқалары үкім шығарылғаннан кейін жасалғаны анықталса, екінші үкім бойынша жаза ҚК-нің 58-бабымен қатар 60-бабы қолданыла отырып тағайындалады: алдымен алғашқы үкім шығарылғанға дейін жасалған қылмыстар жиынтығы бойынша жаза белгіленеді, одан кейін ҚК-нің 58-бабы алтыншы бөлігінің ережелері қолданылады, одан соң алғашқы үкім шығарылғаннан кейін жасалған қылмыстар жиынтығы бойынша жаза белгіленеді және түпкілікті жаза үкімдер жиынтығы бойынша тағайындалады.

Адам алдыңғы үкім шығарылғанға дейін жасалған қылмыстық құқық бұзушылық үшін сотталған жағдайда алдыңғы үкім бойынша барлық өтелген жаза есепке алынады. ҚК-нің 58-бабы алтыншы бөлігінің және 60-бабының негізінде тағайындалған жазаны өтеудің мерзімі, бұлтартпау шарасы немесе ұстау тәртібімен соңғы іс бойынша сотқа дейін күзетпен қамауға алу уақыты есепке алына отырып соңғы үкім шығарылған күннен бастап есептеледі.

Аяқталмаған қылмыс үшін бас бостандығын шектеу түрінде жаза тағайындалып және жазаны өтеуден қасақана жалтарған жағдайда ол бас бостандығынан айыруға ауыстырылған кезде осы жазаның мерзімі мен мөлшері ҚК-нің 56-бабында белгіленген шектерден аспауға тиіс.

Үкімдер жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезінде қосу қағидаты ғана қолданылады, осы ретте жаза өзінің мөлшері жағынан соңғы үкім бойынша тағайындалған жазадан да, алғашқы үкім бойынша тағайындалған жазаның өтелмеген бөлігінен де артық болуға тиіс.

16. Үкімдердің жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезінде соттар алдыңғы үкім бойынша жазаның өтелмеген бөлігінің түрі мен мөлшерін үкімде көрсетулері қажет, өйткені ҚК-нің 60-бабының негізінде осы жаза жаңа үкім бойынша тағайындалған жазаға толық немесе ішінара қосуға жатады.

Мыналарды алдыңғы үкім бойынша жазаның өтелмеген бөлігі деп есептейді:

шартты түрде сотталған кезде, сондай-ақ ҚК-нің 74-бабында және 76-бабының екінші бөлігінде көзделген негіздер бойынша жазаны өтеуді орындау кейінге қалдырылған кезде немесе Қылмыстық-процестік кодекстің (бұдан әрі – ҚПК) 475-бабында көзделген тәртіпте немесе ҚК-нің 75-бабының үшінші бөлігі қолданылған кезде – ұсталуына немесе қамауға алу, үй қамағына алу түрінде бұлтартпау шарасын таңдап алуға немесе жазаны орындауға байланысты күзетпен қамауға алудың толық мерзімін не адамның медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануға байланысты емдеу мекемесінде болған уақытты есептемегенде - жазаның бүкіл мерзімі;

ҚК-нің 72-бабында көзделген негіздер бойынша шартты түрде мерзімінен бұрын жазаны өтеуден босатылған кезде – сотталушы оны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған жазаның бөлігі;

бас бостандығын шектеуге немесе қоғамдық жұмыстарға соттаған кезде – жаңа қылмыстық құқық бұзушылық жасалған күнге дейінгі жазаның өтелмеген бөлігі.

Үкімдер жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезінде соттар ҚК-нің 61-бабында көзделген жазаларды қосу қағидаларын ескеруге тиіс.

Егер адам алдыңғы үкім бойынша бас бостандығынан айыруға шартты түрде сотталса және пробацялық бақылау мерзімі ішінде бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалатын жаңа қылмыстық құқық бұзушылық жасаса, онда ҚК-нің 64-бабына сәйкес алғашқы үкім бойынша шартты түрде соттаудың күші жойылған жағдайларда ғана үкімдер жиынтығы бойынша жазалар толық немесе ішінара қосылуы мүмкін.

Адамның шартты түрде соттау туралы алғашқы үкім шығарылғанға дейін жасалған қылмысқа қатысты кінәсі анықталған жағдайларда және шартты түрде соттаудың күшін жою үшін негіздер болмаған кезде немесе бірнеше үкімдер бойынша тағайындалған жазалар ҚК-нің 61-бабына сәйкес қосуға жатпаса, әр үкім бойынша жазаның дербес орындалатыны туралы үкімде көрсетуге тиіс.

17. Жазаларды қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша немесе үкімдердің жиынтығы бойынша толық немесе ішінара қосқан кезде соттар ҚК-нің 61-бабында белгіленген жаза мерзімдерін қосу кезінде мерзімдерді айқындау тәртібін сақтағандары жөн. Бұл баптың мәні бойынша бұрынғы үкім бойынша тағайындалған өтелмеген қосымша жаза жаңа үкім бойынша тағайындалған түпкілікті негізгі жазаға толық немесе ішінара қосылады не қосымша жазаның дәл осы түрі үшін белгіленген мерзім шегінде жаңа үкім бойынша тағайындалған дәл сондай қосымша жазаға толық немесе ішінара қосылады. ҚК-нің 61-бабының екінші бөлігінде көрсетілген жазалар бөлек орындалады.

Егер алғашқы үкім бойынша адамға бас бостандығынан айыру, түзеу жұмыстары немесе орындалуға жататын өзге де жаза тағайындалып, ал екінші үкім бойынша ҚК-нің 63-бабы қолданылып шартты жаза тағайындалса, онда сот жазалар қосылатын бұндай жағдайларда, олардың бөлек орындалатынын үкімде көрсетуге міндетті.

18. Егер сотталған адам бұрынғы үкім бойынша жазаны орындауды кейінге қалдырған кезеңде жаңа қылмыстық құқық бұзушылық жасаса, сот жаңа қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін тағайындалған жазаға, ҚК-нің 60-бабына сай, бұрынғы үкім бойынша өтелмеген жазаны толық не ішінара қосуға тиіс. Осы ретте алғашқы үкімді орындауды кейінге қалдырудың күшін жою туралы қаулы шығару талап етілмейді.

Жазаны өтеуді кейінге қалдыру мерзімі өткеннен кейін және сотталушыны ҚК-нің 74-бабының үшінші бөлігіне сай жазасын өтеу үшін тиісті мекемеге жіберу туралы соттың қаулысы заңды күшіне енген соң жаңа қылмыс жасалса, сот жаңа қылмыс үшін жазаны белгілеп, ҚК-нің 60-бабында көзделген үкімдердің жиынтығы бойынша жаза тағайындау қағидаларын қолдануға міндетті.

Егер жаңа іс бойынша үкім қабылданған сәтке дейін, үкімді орындауды кейінге қалдыру мерзімі өткеннен кейін сотталушыны жазасын өтеуден босату немесе оны жазасын өтеу үшін тиісті мекемеге жіберу туралы мәселені сотта шешпесе, сот жаңадан жасалған қылмыс үшін ғана жаза тағайындайды. Мұндай жағдайларда орындалмаған басқа үкімдер болған кезде үкімді орындау туралы мәселе ҚПК-нің 476-478-баптарында көзделген тәртіпте шешілуі мүмкін.

19. Қосымша жазалар сотталушыны кінәлі деп танитын ҚК-нің бабында белгіленген шектерде тағайындалады. Егер қосымша жаза ҚК-нің 49 немесе 50-бабының негізінде қолданылса, оның мерзімі жазаның осы түрі үшін заңмен белгіленген шектерден аспауы керек.

Қылмыстық заң бабының санкциясы қосымша жазаны қолдану немесе қолданбау мүмкіндігін көздеген жағдайларда, соттар оны тағайындау туралы мәселені талқылауға және қабылданған шешімнің себебін үкімде көрсетуге міндетті. Мұндай жағдайларда қосымша жазаны қолданбау үкімнің қарар бөлігінде көрсетілмейді.

Қосымша жаза қолдануды міндетті деп табатын қылмыстық заңның баптары бойынша адамды соттаған кезде, сот оны ҚК-нің 55-бабында көрсетілген шарттар болған жағдайда ғана қабылданған шешімнің уәждерін үкімде міндетті түрде көрсетіп тағайындамауы мүмкін.

20. Мүлікті тәркілеу сотталушыны кінәлі деп таныған ҚК-нің бабының санкциясында қосымша жаза ретінде көзделген жағдайларда ғана тағайындалуы мүмкін. Тәркілеуге жататын мүлік үкімде анық көрсетілуге тиіс. Тәркілеу сотталғанның меншігінде тұрған, заңсыз тәсілмен табылған не заңсыз тәсілмен табылған қаражатқа сатылып алынған мүлікке ғана аударылуы мүмкін.

Мүлікті, оның ішінде үшінші тұлғаларға ресімделген мүлікті тәркілеу туралы мәселені шешу кезінде соттар осы мүліктің және мүлік сатылып алынған қаражаттың шығу тегін айғақтайтын дәлелдемелерді тексеруге міндетті. Мүліктің және ақшалай қаражаттың қылмыстық жолмен табылмағаны анықталған кезде сот қабылданған шешімде уәждерді келтіріп олардың тағдыры туралы мәселені шешуге міндетті.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық-атқару кодексіне қоса берілген қосымшада көрсетілген мүлікке тәркілеуді қолдануға болмайды.

Егер ҚК-нің Ерекше бөлімі бабының санкциясы тәркілеуді міндетті қосымша жаза ретінде қарастырған жағдайда, алайда адам қылмысты кәмелетке толмаған кезде жасаса не шартты түрде соттау орын алса, онда ҚК-нің Жалпы бөлімінің ережелері ескеріле отырып, мүлікті тәркілеу қосымша жаза ретінде қолданылмайды. Осы шешім ҚК-нің тиісінше 48-бабына, 63-бабының төртінші бөлігіне немесе 81-бабына сілтеме жасалып, сот үкімінің сипаттау-дәлелдеу бөлімінде уәжденуге тиіс. Мұндай жағдайларда ҚК-нің 55-бабына сілтеме жасау талап етілмейді.

ҚК-нің 48-бабын қолданысқа енгізу мерзімі (2018 жылдың 1 қаңтарынан бастап) туралы ереже ҚК-нің Ерекше бөлімінің санкцияларының

және ҚПК-нің 15-бөлімі нормаларына сәйкес мүлікті тәркілеуді қолданудың барлық жағдайларына қолданылады. Осыған байланысты ҚК-нің 467-бабы үшінші бөлігінің 1) тармағына сәйкес, 1997 жылғы 16 шілдедегі редакциядағы ҚК-нің 51-бабы 2018 жылдың 1 қаңтарына дейін қолданылады.

21. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, арнаулы, әскери немесе құрметті атағынан, сыныптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік сыныбынан және мемлекеттік наградаларынан айыру қосымша жаза ретінде қылмыстық құқық бұзушылықты саралаған ҚК-нің Ерекше бөлігінің бабында жаза ретінде көзделмесе де тағайындалуы мүмкін. Мұндай жағдайда үкімнің қарар бөлігіндегі қосымша жаза тағайындау туралы шешімде тиісінше ҚК-нің 49-бабына немесе 50-бабына сілтеме жасалуға тиіс.

Сот адамды қасақана қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін соттаған кезде үкімді шығарумен бірге ҚК-нің 50-бабының екінші бөлігінің негізінде Қазақстан Республикасы Президентінің атына сотталушыны мемлекеттік наградалардан немесе Қазақстан Республикасы Президенті тағайындаған құрметті, әскери, арнайы атақтан, сыныптық шеннен, дипломатиялық дәрежеден, біліктілік сыныбынан айыру жөнінде ұсыныс енгізу туралы мәселені қарауға тиіс. Награданы мемлекеттік награда екенін анықтау үшін «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік наградалары туралы» 1995 жылғы 12 желтоқсандағы № 2676 Қазақстан Республикасының Заның басшылыққа алу қажет.

22. Лауазымы бойынша міндеттерін атқаруына немесе белгілі бір қызметпен айналысуына байланысты қылмыс жасаған әрбір жағдайда, ҚК-нің 50-бабына сәйкес, сот жасаған қылмыстың сипатын ескеріп, сотталушының белгілі лауазымдарды атқару немесе нақтылы қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы мәселені шешуге міндетті. Үкімнің қарар бөлімінде лауазымдар немесе қызметтің түрі нақты көрсетілуге тиіс. Атап айтқанда, сотталушының атқаруға құқығы жоқ лауазымдардың түрлерін анықтамай тұрып, оны қандай да бір салада немесе қандай да болмасын мекемелерде, ұйымдарда жұмыс істеу құқығынан айыруға болмайды. Сотталушының үкім шыққан сәтте лауазымды атқармауы немесе жасаған қылмысқа қатысты қызметпен айналыспауы аталған қосымша жазаны қолдануға кедергі болмайды.

Адамның көлік құралын жүргізу құқығы болған не болмаған жағдайда немесе әкімшілік жаза тағайындау тәртібімен ондай құқықтан айырылған жағдайда, сот қылмыстық заңның санкциясына сәйкес оған қосымша жаза ретінде көлік құралын жүргізу құқығынан айыруды тағайындауы мүмкін.

23. Үкімдерге, қаулыларға шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар үкім шығарған кезде жазаны тағайындаудың жалпы негіздерінің сақталуын, тағайындалған жазаның қылмыстық құқық бұзушылықтың ауырлығына және сотталғанның жеке басына сәйкестігін, жаза тағайындау кезіндегі қылмыстық заң нормаларының дұрыс қолданылуын, сондай-ақ үкімдегі жаза және назарға алынған істің нақты мән-жайлары туралы

шешімді жазу тәртібін реттейтін қылмыстық-процестік заңның нормаларының сақталуын тексеруге тиіс. Бірінші сатыдағы соттардың жаза тағайындау кезде жол берген қателері мен заңды бұзушылықтарын жоғарғы сатыларда тұрған соттар анықтаған кезде оларды жою үшін заңда көрсетілген шараларды қолдануға міндетті.

Соттың айыптаудың көлемі туралы, сотталушының қылмыс жасауға қатысты кінәнің нысаны немесе сыбайлас қатысудың нысаны туралы, жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлардың бар екендігі туралы тұжырымдарын қате деп танып және осыған байланысты үкімге тиісті өзгерістер енгізе отырып (мысалы, айыптаудың көрінісін немесе ауырлататын бір не бірнеше мән-жайларды алып тастап, адамды қылмыстық құқық бұзушылықты жасаушы сыбайлас емес, көмектесуші деп танып, оның іс-әрекеттерінде аяқталған қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілерін емес, қылмыстық құқық бұзушылық жасауға оқталу немесе қылмыстық құқық бұзушылыққа дайындалу белгілерін байқап), үкімдерге, қаулыларға шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар сотталғанның жазасын төмендету мүмкіндігі немесе қажеттілігі туралы мәселені талқылауға және қабылданған шешімнің уәждерін қаулыда келтіруге міндетті.

Қылмыстың саралануын немесе айыптаудың көлемін өзгертпей, ҚПК-нің 438 және 459-баптарына сай қылмыстық заң санкциясының шеңберінде бірінші сатыдағы сот тағайындаған жазаны төмендету немесе ұлғайту тек ол тым қатаң немесе тым жеңіл болуының нәтижесінде өзінің түрі немесе мөлшері бойынша әділсіз болып табылған жағдайда ғана орын алуы мүмкін. Бұл ретте тек істі қараған кезде анықталған және үкім шығарған кезде сотталушыға тым қатаң жаза тағайындалғанын айғақтайтын мән-жайлар ғана жазаны жеңілдету үшін немесе сотталушыны оны өтеуден босату үшін негіз болуға міндетті.

24. Жоғарғы сатыдағы соттар сотталғанның, оның қорғаушысының немесе заңды өкілінің шағымы бойынша, сондай-ақ айыптау тарапының наразылығы немесе шағымы бойынша, егер олар жазаның тым жеңілдігі туралы мәселені қозғамаса, істерді қараған кезде сот басқа негіздер бойынша үкімнің күшін жоя отырып, сот үкімі бойынша тағайындалған жазаның тым жеңілдігі туралы тұжырым жасауға құқылы емес.

25. Егер бірінші сатыдағы сот қылмыстардың жиынтығы бойынша жаза тағайындаған кезде әрбір қылмыс үшін тағайындалған жазаларды ішінара қосу қағидатын қолданса, үкімдерге, қаулыларға шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар жиынтыққа кіретін бір немесе бірнеше қылмыс үшін жазаны жеңілдеткен жағдайларда да жазаларды толық қосу қағидатын қолдануға құқылы емес.

Егер бірінші сатыдағы сот бірнеше үкім бойынша жаза тағайындағанда бір жазаны басқа жазаға сіңіруді заңға қайшы немесе ҚК-нің 60-бабы екінші бөлігінің ережелеріне сәйкес жазаның өтелмеген мерзімін қосуға мүмкіндіктің жоқтығынан қолданса, үкімдерге, қаулыларға

шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар соңғы үкім бойынша тағайындалған жазаны жеңілдеткен жағдайда бұрынғы үкім бойынша берілген жазаның өтелмеген бөлігін ішінара немесе толығымен қосуға құқылы, осы ретте түпкілікті жаза кейінгі сатылардағы соттар енгізген өзгертулер ескеріле отырып үкім бойынша тағайындалған жазаның мөлшерінен аспауы керек.

Іс-әрекетті қылмыстық заңның бір бабынан ауырлығы төмен қылмыстар үшін жауаптылықты көздейтін бірнеше баптарға қайта саралаған кезде, егер бұл сотталған адамның жағдайын нашарлатпайтын және оның қорғану құқығын бұзбайтын болса, үкімдерге, қаулыларға шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар жаза туралы мәселені қараған кезде ҚК-нің 58-бабында көрсетілген ережелерді қолданады. Осы ретте түпкілікті жаза үкіммен тағайындалған жазадан қатаң болмауға тиіс.

26. Адам бірнеше рет жасалуды құрайтын екі немесе одан көп қылмыс жасап, бірақ бірінші сатыдағы сот қылмыстардың бірқатарына заң жүзінде дұрыс баға беріп, ал басқа қылмыстарға неғұрлым ауыр қылмыс туралы заңның бабын дұрыс қолданбай, оларды қателесіп екі немесе одан көп баппен (бап бөліктерімен) саралаған жағдайда, үкімдерге, қаулыларға шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар осы қылмыстық әрекеттерді ауырлығы төмен қылмыс туралы бапқа қайта саралап, санкция шеңберінде үкім бойынша белгіленген жазаның мөлшерінен аспай, осы бап бойынша бірінші сатыдағы сот белгілеген жазаға қарағанда неғұрлым қатаң жазаны белгілеуге құқылы. Қылмысты заңның қосымша жазаны міндетті түрде қолдану керектігін көздейтін бабына қайта саралаған жағдайда да, үкімдерге, қаулыларға шағымдар мен наразылықтарды қарайтын соттар үкімде қосымша жазаның тағайындалмағанына қарамастан ондай жаза белгілеуге құқылы емес.

27. Мыналардың күші жойылды деп танылсын:

1) «Қылмыстық жаза тағайындаған кезде соттардың заңдылықты сақтауы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1999 жылғы 30 сәуірдегі № 1 нормативтік қаулысы;

2) «Бас бостандығынан айыру жазасын тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 19 қазандағы № 15 нормативтік қаулысы;

3) «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Бас бостандығынан айыру жазасын тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» 2001 жылғы 19 қазандағы № 15 нормативтік қаулысына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2005 жылғы 28 қазандағы № 8 нормативтік қаулысы;

4) «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының «Қылмыстық жаза тағайындаған кезде соттардың заңдылықты сақтауы туралы» 1999 жылғы 30 сәуірдегі № 1 қаулысына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 25 желтоқсандағы № 9 нормативтік қаулысы;

5) «Қылмыстық жаза тағайындаған кезде соттардың заңдылықты сақтауы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1999 жылғы 30 сәуірдегі № 1 нормативтік қаулысына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 22 желтоқсандағы № 9 нормативтік қаулысы;

6) «Бас бостандығынан айыру жазасын тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 19 қазандағы № 15 нормативтік қаулысына өзгеріс енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 22 желтоқсандағы № 16 нормативтік қаулысы;

7) «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының кейбір қаулыларына және Жоғарғы Соттың нормативтік қаулыларына өзгерістер және толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 25 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысының 7-тармағы;

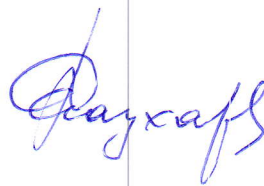
8) «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2011 жылғы 21 сәуірдегі № 1 нормативтік қаулысының 3, 5-тармақтары.

28. Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес, осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, жалпыға бірдей міндетті болып табылады және ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының
Төрағасы**

Қ.Мәми

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы,
жалпы отырыс хатшысы**

Қ.Шаухаров